

Een expertisenetwerk taalbeleid vo in Amsterdam

Het voorstel

Voortgezet onderwijs

Theun Meestringa

Enschede, augustus 2003
VO/2253/D/03-145

S | L | O

specialisten in leerprocessen

Verantwoording

© 2003 Stichting leerplanontwikkeling (SLO), Enschede

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Auteur: Theun Meestringa

Lay-out omslag: Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling van Gemeente Amsterdam

Lay-out inhoud: SLO, specialisten in leerplanontwikkeling

In opdracht: Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling van Gemeente Amsterdam

Besteladres

SLO
Ellie Kristens
Postbus 2041
7500 CA Enschede
telefoon (053) 4840 646
e.kristens@slo.nl

Gemeente Amsterdam
Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling
Saskia Grotenhuis
Weesperstraat 101
1018 VN Amsterdam
telefoon 020-5522222
s.grotenhuis@dmo.amsterdam.nl

Inhoud

Vooraf	5
1. Het voorstel	7
1.1 Het niveau van docenten: De docenten ontwikkelen zichzelf op school	8
1.2 Het niveau van (taal)coördinatoren: De VO Taalclub plus	9
1.3 Het niveau van de schoolleiders	11
1.4 Evaluatie en verantwoording	12
2. Toelichting op het voorstel	13
2.1 Vraagstelling	13
2.2 Analyse vraagstelling en situatie Amsterdam	14
2.3 Waarom een Expertisenetwerk Taalbeleid VO in Amsterdam?	17
2.4 Verantwoording	17
3. Achtergronden bij dit voorstel	19
3.1 Taalgericht vakonderwijs	19
4. Schets voor de organisatie	23
Bijlagen	
Lijst geconsulteerden	29
Gebruikte afkortingen	31
Voorbeeld observatielijst	33

Vooraf

Dit document bevat een voorstel voor een Expertisenetwerk Taalbeleid VO in Amsterdam. Bij taalbeleid op school gaat het om de weloverwogen wijze waarop de school omgaat met het gebruiken en onderwijzen van de verschillende talen om het verwerven en verwerken van de leerstof te bevorderen. Het gaat dus om het geheel van maatregelen dat een school treft om de schoolloopbaan en de leerresultaten van alle leerlingen te verbeteren.¹

Taalbeleid omvat taal- en steunlessen, de didactiek bij alle vakken (taalgericht vakonderwijs), het zorgsysteem en het pedagogisch klimaat van de school. Het is dus veel meer dan het schoolvak Nederlands, NT2 of extra, remediërend onderwijs.

Het voorstel is tot stand gekomen op verzoek van de Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling (DMO) van de Gemeente Amsterdam conform de voornemens in het Lokaal Onderwijs Jeugd Plan 2002 - 2006 (LOJP)² en na overleg met diverse betrokkenen³. Met die betrokkenen is gesproken over de opzet en een schets van een Expertisenetwerk.

Over het algemeen werd het Amsterdams initiatief om het taalbeleid op stedelijk niveau te coördineren, warm onthaald. Ook kon men zich vinden in een netwerk dat veel ruimte laat voor docenten en scholen, daar de verantwoordelijkheid neerlegt, maar ook een samenhangend perspectief biedt. Gewaardeerd werd ook dat er aangesloten wordt op bestaande activiteiten en structuren om die te versterken. Op grond van hun opmerkingen is de schets omgewerkt tot het voorliggende voorstel.

Dit stuk begint met een beschrijving van een (gewenst) expertisenetwerk waarbij concrete activiteiten voorgesteld worden (hoofdstuk 1).

In het tweede hoofdstuk volgen een toelichting op het voorstel met de vraagstelling, begripsomschrijvingen en een analyse van de situatie in Amsterdam op grond waarvan dit voorstel is geformuleerd.

Het derde hoofdstuk schenkt aandacht aan de achterliggende, samenhang brengende visie en in dat hoofdstuk wordt het voorstel verder ingevuld met uitgangs- en aandachtspunten voor de organisatie.

Het Lokaal Onderwijs Forum (LOF / OSVO⁴) in Amsterdam moet op grond van dit voorstel besluiten over invoering van een Expertisenetwerk. Bij die invoering (in 2003-2004) zal de uitwerking op scholen - onder eigen verantwoordelijkheid - en de taakverdeling tussen de verschillende partijen nader gestalte moeten krijgen. Het Expertisenetwerk Taalbeleid VO kan in Amsterdam dan met ingang van het schooljaar 2004-2005 volop functioneren. In dit document wordt een beeld geschetst van wat er dan zou kunnen zijn.

¹ Hajer, M & T. Meestringa (1995), *Schooltaal als struikelblok*. Bussum: Coutinho, p. 59

² Gemeente Amsterdam (2002) *Lokaal Onderwijs en Jeugd Plan 2002 - 2006*. Amsterdam: DiMO

³ Zie bijlage 1 voor een overzicht van geraadpleegde personen.

⁴ Zie bijlage 2 voor de betekenis van de in dit document gebruikte afkortingen.

1. Het voorstel

Voor Amsterdam stel ik een *Expertisenetwerk Taalbeleid VO op drie niveaus* voor. Taalbeleid moet op school gestalte krijgen op het niveau van de dagelijkse lespraktijk van *docenten* van alle (algemene) vakken en (beroepsgerichte) programma's. Dat lukt alleen als de *schoolleiders* de mogelijkheden daartoe helder op het netvlies hebben en ondersteunen. De *taalcoördinatoren* nemen daarbij een tussenpositie in. De actoren op de drie niveaus kunnen elkaar onderling ondersteunen, inspireren en stimuleren. Het doel van het Expertisenetwerk heb ik in onderstaand kader omschreven.

Het Expertisenetwerk wordt ingericht om de v.o.-scholen in Amsterdam te ondersteunen in het 'verwerven van substantieel meer expertise'⁵ op het gebied van de uitvoering van taalbeleid. Deze verwerving van expertise vindt plaats vanuit een samenhangende visie. 'Substantieel meer expertise' wordt hier opgevat als *verdieping* van de kennis en vaardigheden gebaseerd op wetenschappelijke inzichten en *verbreiding* ervan over meer docenten en meer scholen.

Het algemene doel ervan is op termijn verbetering van het voortgezet onderwijs in Amsterdam door het incorporeren van aandacht voor taal(ontwikkeling) in alle, in elk geval de meeste inhoudelijke, facetten van het onderwijs.

Het concrete doel is dat v.o.-scholen in Amsterdam taalbeleid in 2004 integraal hebben opgenomen in schoolbeleid en verbeterplannen gericht op het realiseren van de doelstellingen van het LOJP.

Kader 1: Doel van het Expertisenetwerk Taalbeleid VO

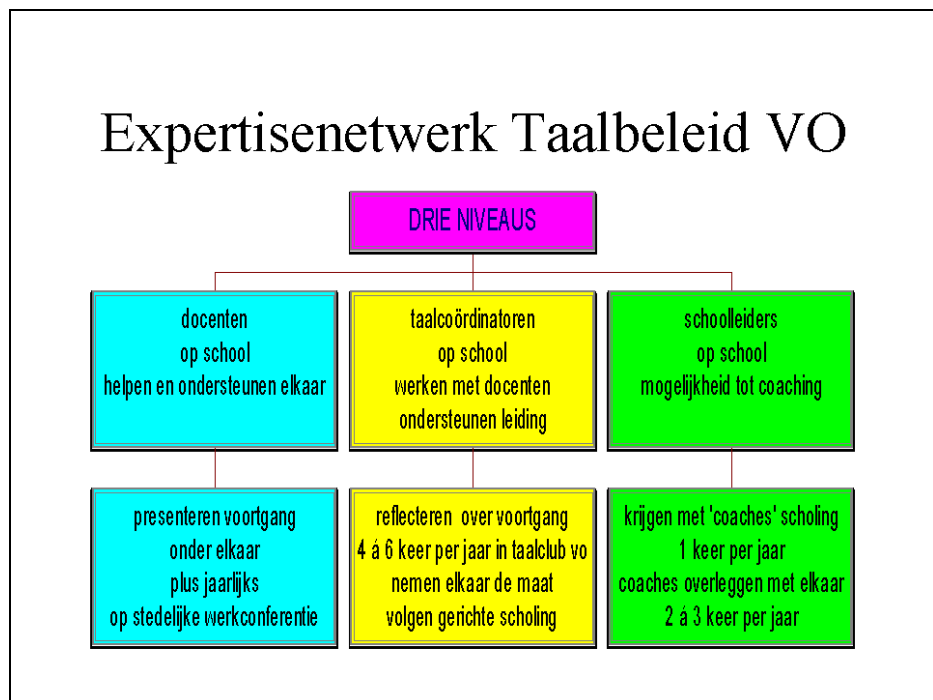
In dit hoofdstuk werk ik dit voorstel uit. Ik heb in dit voorstel gebruik gemaakt van ervaringen in andere grote steden. Waarom is dit voorstel van belang voor de Amsterdamse v.o.-scholen? Die vraag beantwoord ik in het volgende hoofdstuk (2) door de totstandkoming van het voorstel toe te lichten en te verantwoorden. In het derde hoofdstuk volgt een inhoudelijke uitwerking van de samenhangende visie - vanuit taalgericht vakonderwijs⁶ - die ten grondslag ligt aan dit voorstel en van de activiteiten die binnen het kader van het netwerk ontplooid kunnen worden. Het vierde hoofdstuk gaat over organisatorische consequenties.

Het voorgestelde Expertisenetwerk Taalbeleid VO kent dus drie niveaus die elkaar voeden en stimuleren: het niveau van docenten, van taalcoördinatoren en van schoolleiders.

⁵ DMO (2003), *Taalbeleid: een uitwerking van het LOJP*. Amsterdam: Gemeente (interne notitie), p. 1

⁶ Bij Taalgericht vakonderwijs gaat het er om de verwerving door leerlingen van de (vak- en school)taal integraal onderdeel te doen zijn van alle lessen waarbij vak kennis en vakvaardigheden voorop blijven staan. Zie ook www.taalgerichtvakonderwijs.nl

Expertisenetwerk Taalbeleid VO

Figuur 1: Schematische weergave van het voorstel van een netwerk met drie niveaus

1.1 Het niveau van docenten: De docenten ontwikkelen zichzelf op school

“Wat zal ik de leerlingen laten doen? Hoe houd ik ze gemotiveerd? En hoe kom ik door de leerstof heen?”
Met die vragen komt de docent aardrijkskunde de klas in. Hé, er hangt weer een nieuwe poster met tien schooltaalwoorden in de klas. Ja, die vorige hing er al weer veertien dagen. Schooltaal is belangrijk, maar deze leerlingen moeten nu over klimaatverschillen leren.

“Jongens, we gaan beginnen. Ik schrijf op het bord <klimaat>. Waar denk je dan aan?”

Voorop staat de doorwerking van het taalbeleid in de dagelijkse praktijk van lessen, in de didactiek van alle vakken. Dat de docent daarin een cruciale rol vervult, is duidelijk. Vandaar dat in dit voorstel *de docent centraal* staat.

- Binnen de school werken een aantal (en uiteindelijk alle) docenten aan **(vak)taalverwerving in hun lessen**, bij voorkeur gekoppeld aan andere door de school gedragen veranderingen (bijvoorbeeld praktische sectororiëntatie, actief leren, competentiegericht leren, interactief leergroepen systeem, techniek breed, vaardigheden in de tweede fase).
- De schoolleiding stimuleert dit in woord en daad, door taalbeleid integraal op te nemen in de **kwaliteitscirkel** van de school, door docenten individueel aan te spreken en door lesbezoek (bijvoorbeeld in relatie met hun persoonlijk ontwikkelplan).
- De docenten gaan een **inspanningsverplichting** aan en presenteren hun verworvenheden binnen en buiten de school aan collegae. Elke docent heeft daarbij zijn of haar eigen vragen en ontwikkelpunten, passend bij zijn of haar situatie, deskundigheid en vak.
- De docenten voeren deze professionalisering niet alleen uit, maar **samen met collegae**, waarmee ze overleggen, successen delen en (ontwikkel)problemen bespreken (onderling overleg, wederzijds lesbezoek, teamteaching, coaching, intervisievormen).
- Ze vormen met de taalcoördinator en de schoolleiding een **zichzelf uitbreidend expertisenetwerk** binnen de school.
- De docenten worden naar behoefte **begeleid en geschoold** door interne (ervaren)

docenten die hoog scoren op de zelfevaluatie of observatielijst⁷, taalcoördinatoren en/of externe deskundigen (CNA, EFA, ITTA, enz.).

- Hun **voortgang** beoordelen ze zelf en wordt door hun collegae en/of coördinatoren beoordeeld aan de hand van een samen vooraf afgesproken model, zoals die binnen het Platform Taalgericht Vakonderwijs zijn ontwikkeld⁸.

Activiteiten van zich taalgericht professionaliserende docenten zijn:

- didactisch repertoire uitbreiden
- nieuwe lesontwerpen maken
- aanvullend en nieuw lesmateriaal zoeken en maken
- samen reflecteren op ontwerpen en ervaringen
- presenteren voortgang
- enz.

Kader 1: Activiteiten van docenten

Ter stimulering en ter stedelijke ontwikkeling vindt **uitwisseling op stedelijk niveau** plaats: een (feestelijke) jaarlijkse conferentiedag, die voornamelijk gevuld wordt met (korte) presentaties van (soms kleine) stappen die de docenten dit jaar gezet hebben⁹. Elke gefaciliteerde docent kan in principe iets laten zien!

1.2 Het niveau van (taal)coördinatoren: De VO Taalclub plus

Een taalcoördinator bezoekt op eigen initiatief of op verzoek lessen van collegae. Met haar sociale vaardigheden en kennis van NT2 en didactiek adviseert zij haar collegae. Maar aan het eind van het jaar verdwijnt een aantal van hen naar andere scholen en heeft zij het gevoel opnieuw te moeten beginnen. Ze denkt: 'Zou het niet fijn zijn als dit een steviger plek in het scholingsbeleid van de school zou hebben? En hoe krijg ik dat voor elkaar?'

Taalcoördinatoren (of de schoolleider die deze taak niet uit handen geeft) werken op hun eigen scholen. Ze zijn daar aangesteld om de schoolleiding te ondersteunen bij de taalbeleidsvoorbereiding, -planning, -uitvoering en -evaluatie. Op school ligt (ook) het zwaartepunt van hun werk.

Aanvankelijk moesten taalcoördinatoren zorgen voor draagvlak op school, maar nu is hun rol veranderd van zendeling naar ondersteuner. Zij zorgen met de schoolleiding voor:

- het verbinden van organisatorische en didactische vernieuwingen op school aan taalbeleid;
- het coachen van collegae;
- het model staan (hij of zij moet zelf goede taalgerichte lessen kunnen geven of weten bij welke interne of externe experts men terecht kan);
- het ondersteunen van de schoolleiding.

Kader 2: Activiteiten van taalcoördinatoren

⁷ Zie bijlage 3 voor een voorbeeld van zo'n lijst waarvan er door leden van het Platform Taalgericht Vakonderwijs verschillende ontwikkeld worden.

⁸ idem.

⁹ Zie de landelijke werkconferenties van het Platform, en soortgelijke dagen in Utrecht. Deze dag kan in Amsterdam aansluiten bij of een uitbreiding zijn van de seminars of conferentiedagen van De School Centraal (= de uitvoering van het onderwijskansenbeleid van Amsterdam).

Taalcoördinatoren kunnen hun voeding niet alleen binnen de school halen. Ze hebben collega-coördinatoren nodig voor inspiratie, reflectie en expertisevergroting. Professionalisering van taalcoördinatoren dient ook met de docenten binnen de school (via begeleiding of via nascholing) plaats te vinden. Buiten de school of beter, bovenschools kan de VO Taalclub in Amsterdam hier een rol bij vervullen. De VO Taalclub verandert daarvoor van een intern gestuurd overlegorgaan dat wensen van deelnemers materialiseert (sprekers, stickers, schoolbezoeken, ...) in *een product- en dienstgericht netwerk*. De VO Taalclub:

- legt de **klemtoon op de implementatie** van taalgericht vakonderwijs in de reguliere vaklessen;
- haalt **externe expertise** op het gebied de implementatie van taalgericht vakonderwijs binnen;
- zorgt er (met de sturende begeleider) voor dat de **informatie van de scholen** gebruikt wordt en dat de inhoudelijke besprekingen gevolgen hebben voor het werk op de scholen (in concrete plannen, vervolgfafspraken);
- **beperkt het aantal bijeenkomsten** (die nu wel een groot beslag leggen op de tijd van een beperkt aantal deelnemers). Dit kan onder andere door de zorgaspecten (LVS, RT) bij de regionale zorgnetwerken onder te brengen en de presentatie van andere verwante projecten (uit Amsterdam en andere plaatsen, zoals Bazar, Grootmoeder, MacBeth en Multatuli) te laten plaatsvinden op de stedelijke conferenties);
- maakt zonodig, om praktische redenen, maar niet voortdurend **onderscheid** tussen vmbo en havo/vwo (Inhoudelijk is het onderscheid niet nodig en kunnen taalcoördinatoren van beide schooltypen ook veel van elkaar leren, als ze dezelfde koers varen.);
- stelt de producten en diensten **ter beschikking** van alle betrokkenen, bij voorkeur via een website waarop verslagen van werkgroepen en stedelijke uitwisselingen tot internationale bezoeken worden geplaatst;
- en vult zo de plannen waarop de club gefinancierd wordt op heldere wijze **product- of dienstgericht** in.

In het volgende kader staan de activiteiten van de VO Taalclub in Amsterdam nog eens samengevat.

De VO Taalclub gaat opereren als organisatie van het middenmanagement van het Amsterdamse taalbeleid. Dit betekent dat op de agenda van de VO Taalclub komen te staan:

- uitwisseling ervaringen met coördinatie en begeleiding van docenten
- uitwisseling ervaringen met koppelingen van taalbeleid aan andere activiteiten
- uitwisseling van daarbij gebruikte instrumenten.

Kader 3: Activiteiten van de VO Taalclub

1.3 Het niveau van de schoolleiders

De school heeft tot nu toe eigenlijk geen taalbeleid gevoerd, omdat men de indruk had dat de organisatie op de school, waarbij de leerlingen veel samenwerken in tafelgroepen, daarin al voldoende voorziet. Maar, het is toch de vraag of de school de meertalige leerlingen voldoende bedient, denkt de schoolleider. Zouden de leerlingen vanuit taalgericht vakonderwijs (nog) beter gesteund kunnen worden? Hoe kan hij voor zichzelf daarbij en daarover steun organiseren?

Ook schoolleiders zullen (meer of minder) gesteund moeten worden in het leiden van het voortgaande implementatieproces van taalbeleid op hun school. Hiervoor is geen recept voor alle scholen beschikbaar. Maar ook schoolleiders kunnen met elkaar en van elkaar leren. Op grond van ervaringen in andere steden, adviseer ik het volgende.

- Elke school- of locatieleiding krijgt een coach om hen bij het invoeringsproces te begeleiden (bijvoorbeeld 1 dag per maand). Belangrijk is dat de coaches het werk niet overnemen, maar zich beperken tot adviseren, spiegelen en ondersteunen. Belangrijk is ook dat de coach zich niet beperkt tot 'taal', maar oog heeft voor het hele spectrum¹⁰.
- De coach is bij voorkeur extern en onafhankelijk van de schoolleiding, maar kan ook een interne medewerker zijn die organisatorisch, procesmatig kennis over het innoverend vermogen van de school en inhoudelijke kennis over taalbeleid weet te verbinden.
- Op elke schoollocatie wordt gezocht naar verbindingpunten van taalbeleid en de verbetertrajecten van Onderwijskansen (De School Centraal)- en GOA-plannen met de andere ontwikkelingen binnen de school. Taalbeleid wordt onderdeel van de kwaliteitszorg, van het didactisch repertoire van de docent, van functiebeoordelingen en POP's (Persoonlijke Ontwikkelplannen). De screening van de schoolplannen door de programmamanager van De School Centraal kan hiervoor een goed start- en ijkingspunt vormen.
- Van elke schoollocatie krijgt een directielid een dag scholing in taalgericht vakonderwijs, zodat zij weten wat het is, hoe rijk het is, en wat het met docenten kan doen. Ook de coaches zijn inhoudelijk onderlegd (of volgen de cursus).
- Coaches (en schoolleiders) hebben enkele malen per jaar uitwisseling over de voortgang van het invoeringsproces.

Het inhuren van een coach is vanzelfsprekend een autonome beslissing van schoolbestuur en -directie en afhankelijk van de situatie (met betrekking tot taalbeleid) op de school; het betreft hier een advies op grond van de positieve ervaringen ermee in andere steden. Belangrijk is slechts dat de doelen van integraal taalbeleid op school met heldere plannen en evaluaties worden gehaald.

In het kader van het speerpunt taal en de verbeterslag die de v.o.-scholen in Amsterdam daarbij kunnen maken, onderneemt (de verantwoordelijke van) de schoolleiding van elke v.o.-school(locatie) een aantal activiteiten.

- neemt deel aan scholingsdag over de invoering van taalgericht vakonderwijs
- integreert taalbeleid in diverse onderdelen van de schoolontwikkelingsplannen
- laat zich hierbij begeleiden door procesmatig en inhoudelijk onderlegde coaches
- wisselt met andere schoolleiders ervaringen uit.

Kader 4: Activiteiten van de schoolleiding

¹⁰ Zie bijvoorbeeld het *Toezichtkader Voortgezet Onderwijs* van de Rijksinspectie, Utrecht 2002 (www.onderwijsinspectie.nl/functie_en_taken/tkvo.pdf) en de elf doelen van *De Utrechtse aanpak*. Project onderwijskansen vo, Gemeente Utrecht en onderwijskansenscholen (2002), p. 8. Ook in: Emmerik, R. (2001), 'Naar een ontwerp voor duurzame verbetering van VO-scholen: de onderwijskansenformule'. In: *VVO-magazine*, 8/1, september. (www.ruudemmerik.com)

1.4 Evaluatie en verantwoording

De schoolleiding stuurt het proces zelf en krijgt intern en extern aanwijzingen over het succes ervan. Binnenschools laat vergrote expertise zich afmeten aan zichtbare kenmerken van taalgericht vakonderwijs in de lessen¹¹ en aan motivatie en resultaten van leerlingen. Planmatig kun je de inspanningen op school om de expertise op dit gebied te vergroten (de sturing) zien aan de maatregelen zoals die beschreven staan in:

- een schoolontwikkelingsplan
- het activiteitenplan (OK/DCS/GOA-verbeterplannen)
- de roosteraanpassingen
- een onderwijswerkplaats op school (waar docenten materiaal kunnen maken en uit kunnen wisselen)
- personeelsbeleid en professionalisering van docenten
- organisatorische plannen (bijvoorbeeld teamteaching, steunlessen of werkplekkenstructuur).

Er zijn verschillende gremia waarin de afrekening zal plaatsvinden

- de inspectie die zelfevaluaties toetst en RST's uitvoert;
- het LOF en daarvan met name de werkgroep Taalbeleid die een advies- en toetsingfunctie kan vervullen van de plannen voor inzet van (GOA- en OK/DSC)faciliteiten en van de resultaatverslagen;
- de monitoring van harde cijfers door de gemeente, bij voorkeur uit te breiden met een taalmonitoring;
- het onderwijskansentrajec, inclusief de screening van schoolplannen door de programmamanager van De School Centraal.

¹¹ Zie bijvoorbeeld bijlage 3.

2. Toelichting op het voorstel

Waarop is het voorstel voor een *Expertisenetwerk Taalbeleid VO* gebaseerd? In deze toelichting zal ik kort de vraagstelling toelichten, daarna de analyse van de situatie in Amsterdam weergeven en de argumenten voor een expertisenetwerk geven die (deels) daaruit volgen.

2.1 Vraagstelling

De scholen (besturen en directies) van het voortgezet onderwijs in Amsterdam zijn het er over eens dat het taalbeleid op de scholen op stedelijk niveau een stimulans kan gebruiken. Het gemeentelijk beleid van de wethouder Onderwijs heeft taal als speerpunt genomen naast huisvesting en personeelstekort. Ook het wettelijk kader van het GOA en het Onderwijskansenbeleid (in Amsterdam: De School Centraal) wijzen taalbeleid aan als speerpunt van activiteiten.

De betrokkenen hebben afgesproken te onderzoeken *of door middel van zogenoemde 'Expertisenetwerken Taalbeleid' de scholen vanuit een samenhangende visie op taalbeleid ondersteuning kunnen krijgen bij "het verwerven van substantieel meer expertise op het gebied van taalonderwijs en NT2"*. Het voorstel voor een Expertisenetwerk Taalbeleid VO is het resultaat van dat onderzoek voor het voortgezet onderwijs.¹²

De centrale vraagstelling kan ik als volgt specificeren.

1. Is er een samenhangende visie op taalbeleid van waaruit de scholen in Amsterdam substantieel meer expertise kunnen verwerven?
2. Kunnen scholen, rekening houdend met de (groeiende) autonomie van de scholen, met zo'n visie aan de slag?
3. Hoe kan het netwerk, rekening houdend met de Amsterdamse situatie, vormgegeven worden?

In eerste instantie is het voor de beantwoording van deze vragen zaak de situatie van v.o.-scholen in Amsterdam met betrekking tot taalbeleid in kaart te brengen. Op grond van die analyse, die door de geraadpleegde betrokkenen in grote lijnen onderschreven werd en op details is bijgesteld, is het voorgaande voorstel geschetst. Daarmee kan het centrale probleem - doorwerking van taalbeleid in de reguliere lespraktijk - vanuit de samenhangbrengende visie van taalgericht vakonderwijs aangepakt worden. Daarmee zijn de deelvragen beantwoord.

In dit hoofdstuk volgt de analyse van de Amsterdamse situatie, met een begripsomschrijving van een aantal begrippen uit de vraagstelling. Daaruit volgen de redenen voor een expertisenetwerk. In het volgende hoofdstuk ga ik in op het ontstaan en de visie van taalgericht vakonderwijs en de uitgangspunten die het voorstel verder

¹² Sardes uit Utrecht werkt aan voorstellen voor het primair onderwijs.

kunnen inkleuren. In het laatste hoofdstuk sluit ik af met een suggesties voor de organisatie van het expertisenetwerk.

2.2 Analyse vraagstelling en situatie Amsterdam

Begripsomschrijvingen

Een expertisenetwerk in Amsterdam is een organisch verband van actoren (besturen en directies, docenten, taalcoördinatoren, opleiders en ondersteuners) van v.o.-scholen dat gericht is op expertisevergroting. Het is géén nieuwe, zelfstandige organisatie. Het is een samenhangend geheel van activiteiten van diverse actoren die op eigen niveau ondersteund worden om hun expertise op het gebied van taalbeleid te vergroten en die elkaar op eigen niveau ondersteunen en versterken.

Een samenhangende visie op taalbeleid omvat de rol van taal in alle vakken en programma's en de uitwerking ervan op alle niveaus: van de dagelijkse lespraktijk tot het bestuur van de school.

Taalgericht vakonderwijs¹³ biedt het kader voor een samenhangende visie op taalbeleid.

Met meer expertise wordt bedoeld dat het expertisenetwerk als onontkoombaar resultaat moet hebben dat de deelnemers (docenten, coördinatoren, schoolleiders, besturen, maar ook ondersteuners en opleiders) gaandeweg steeds beter in de vingers krijgen (kennis en gedrag) wat taalbeleid in hun situatie betekent. Het doel hiervan is dat het taalbeleid een integraal onderdeel wordt van het onderwijs op school, van de schoolcultuur, van de school zelf, dat taalbeleid op school **een zichzelf in stand houdende ontwikkelkracht** van de school wordt en het niet meer uitsluitend van individuele personen afhankelijk is.

Stand van zaken van taalbeleid in het Amsterdamse v.o.

Puntsgewijs geef ik hier een korte schets van de stand van zaken van het taalbeleid in het Amsterdamse v.o.

- De Amsterdamse v.o.-scholen maken de laatste jaren duidelijk progressie ten aanzien van afstroom, doorstroom en uitstroom¹⁴; men gaat 'naar betere resultaten' maar de achterstand ten opzichte van landelijke kengetallen is nog niet ingelopen.
- Op verschillende scholen zijn boeiende en perspectiefvolle ontwikkelingen gaande ter verbetering van het onderwijs aan allochtone leerlingen (activerende didactiek, competentiegericht leren, actieonderzoek als leeromgeving).
- Het taalbeleid heeft op de meeste v.o.-scholen in Amsterdam een vaste plek (belang wordt breed erkend, aandacht ervoor heeft draagvlak).
- Maar zelfs op Amsterdamse onderwijskansenscholen (De School Centraal) neemt het taalbeleid meestal **een marginale positie** in (het is een van de vele activiteiten op school en andere veranderingen en vernieuwingen krijgen meer aandacht van schoolleiding en docenten, taalbeleid is daarmee niet verbonden of daarin geïntegreerd). Ook op andere scholen is de erkende, vaste plek van taalbeleid meestal een kleine, decentrale plek.

¹³ Taalgericht vakonderwijs wordt verderop in hoofdstuk 3 nader toegelicht.

¹⁴ Babeliowsky, M. & K. Waijenberg (2002), *Voortgezet onderwijs in beeld*. Amsterdam: DWA, deel III en IV

- Het taalbeleid is in het Amsterdamse v.o. voornamelijk gericht op verwerven van woordenschat en begrijpend lezen (receptief).
- Het taalbeleid op Amsterdamse v.o.-scholen stelt meestal de steunlessen en de lessen Nederlands (als tweede taal) centraal.
- Directie en taalcoördinatoren steunen elkaar niet altijd efficiënt in het implementeren en voortzetten van taalbeleid. Bij de directie ontbreekt vaak de inhoudelijke kennis en bij de coördinatoren de organisatorische kennis.
- Doordat er op stedelijk niveau geen overleg was (taalbeleid was vrijwel taboe), is de ondersteuning van taalbeleid op de scholen versnipperd.
- Het taalbeleid bereikt op de meeste v.o.-scholen de reguliere lespraktijk van de docenten niet of nauwelijks.

Met name het laatste punt is van grote zorg en komt in grote lijnen overeen met landelijk geconstateerde trends. Taalbeleid is op veel scholen een weliswaar volledige geaccepteerde en noodzakelijk geachte activiteit, die zich toch min of meer langs de zijlijn blijft afspelen. Bovendien blijken ook welwillende en geschoolde docenten van andere vakken grote moeite te hebben de aanwijzingen vanuit Nederlands in hun dagelijkse lespraktijk te incorporeren en komen ze niet verder. Deze dreiging van stagnatie in het taalbeleid heeft landelijk geleid tot een bredere, verdergaande, en enthousiasmerende ontwikkeling: *taalgericht vakonderwijs*. Met het didactisch concept taalgericht vakonderwijs komt het primaire proces uitdrukkelijk *wel* in het vizier. Daarbij verschuift de aandacht van nadruk op leerlingdeficiënties naar nadruk op de kwaliteit van het vaklesmateriaal en de vakdidactiek. In Amsterdam werkt men op de EFA en het ITTA aan de ontwikkeling en invoering van taalgericht vakonderwijs. Deze twee instellingen hebben zich aangesloten bij het Platform Taalgericht Vakonderwijs dat landelijk tien instellingen bindt.

De context

Bijna 33.000 v.o.-leerlingen zitten in Amsterdam op 33 v.o.-scholen met in totaal 52 vestigingen van 20 schoolbesturen. De scholen bestaan uit 60 tot 7500 leerlingen¹⁵. In totaal zijn er, uitgaande van een leerling-docentratio van 17¹⁶, in het v.o. in Amsterdam ongeveer 2000 docenten. Alleen de getallen maken al duidelijk dat er niet één recept kan zijn voor al deze verschillende scholen en docenten.

Er zijn vijf Onderwijskansen / De School Centraal-scholen en alle v.o.scholen vallen in principe onder het GOA-beleid. Vrijwel alle scholen/locaties hebben een substantieel deel leerlingen met een (deels) allochtone achtergrond. Op 7 à 8 locaties ligt dit onder tien procent.

Het Expertisenetwerk richt zich op alle scholen en laat ruimte voor de onderlinge verschillen.

¹⁵ Babeliowsky, M. & K. Waijenberg (2002), *Voortgezet onderwijs in beeld*. Amsterdam: DWA, p. 2

¹⁶ Statistisch jaarboek 2003

Voor ondersteuning op het gebied van taalbeleid en taalgericht vakonderwijs kunnen de scholen in Amsterdam onder andere terecht bij:

- stedelijke instellingen als ABC, CNA, EFA en ITTA;
- andere (landelijke) instellingen, met name die zich (net als EFA en ITTA) aangesloten hebben bij het Platform Taalgericht Vakonderwijs;
- andere particuliere organisaties.

Er zijn stedelijk voor taalbeleid op dit moment twee belangrijke vormen van overleg:

- Voor de schoolbesturen v.o. en de gemeente Amsterdam (centrale stad) is er het Lokaal Onderwijs Forum (LOF). In dit Forum overlegt het gemeentebestuur met de andere schoolbesturen over de voorbereiding en uitvoering van het lokaal onderwijsbeleid. Het is een op overeenstemming gericht overleg. De Regiegroep van de LOF formuleert het te voeren beleid en ziet toe op de uitvoering ervan. Onder de Regiegroep wordt een werkgroep Taalbeleid ingesteld, die voor de Regiegroep toezicht houdt op de voorbereiding en uitvoering van het stedelijk taalbeleid (primair en secundair onderwijs). Het LOF komt twee maal per jaar bij elkaar.
- Voor taalcoördinatoren is er de VO Taalclub, gecoördineerd door Stefan Vervaecke. Deelnemers aan de VO Taalclub komen bijeen om uit te wisselen over gemeenschappelijke onderwerpen (de kopklas, de zomerschool, doorstroming in de beroepskolom). Er is op dit moment een plenaire bijeenkomst per zes weken. Daarnaast zijn er acht werkgroepen die maandelijks bijeenkomen over de volgende thema's (met tussen haakjes het aantal deelnemers): 1. ICT en taalbeleid (4); 2. Leerlingvolgsystemen (10); 3. Woordenschat en begrijpend lezen (10); 4. Leesbevordering (8); 5. Internationalisering (2); 6. Dyslexie en taalzwakte (8); 7. Taalgericht vakonderwijs (3); 8. Innovatie - taal en cultuur (2). Sommige deelnemers zitten in drie werkgroepen en hebben derhalve vrijwel iedere week een bijeenkomst. Op grond van deze overleggen worden soms activiteiten ontplooid (sprekers, schoolbezoek, studiereis, stickers, ...). Er zijn ongeveer dertig taalcoördinatoren actief in werkgroepen. Sommigen worden daarvoor wel en anderen niet gefaciliteerd vanuit de school. Alle scholen in Amsterdam (en Amstelveen) worden middels verslagen per post over de overleggen van de VO Taalclub op de hoogte gehouden. De voornaamste functies van de VO Taalclub zijn:
 - uitwisseling van ervaringen (deelgenootschap);
 - vergroting expertise taalcoördinatoren als resultante van de onderlinge uitwisseling;
 - vergroting expertise door externe deskundigheid (sprekers, studiereizen).

In het voorstel voor een Expertisenetwerk Taalbeleid zijn de onderlinge overlegvormen van schoolbesturen en taalcoördinatoren gerespecteerd en worden de mogelijkheden ervan tot stimulans en sturing gebruikt en vergroot.

2.3 Waaron een Expertisenetwerk Taalbeleid VO in Amsterdam?

Er is een samenhangend stelsel van redenen waarom een expertisenetwerk een uitweg kan bieden:

1. Taalbeleid is speerpunt van gemeentelijk beleid, van GOA- en Onderwijskansenbeleid.
2. Er is onvoldoende resultaat van het huidige taalbeleid op v.o.-scholen (op zowel vmbo- als havo/vwo-scholen).
3. Er is gebrek aan continuïteit en verankering in de schoolcultuur (taalcoördinator weg → het taalbeleid ligt stil)
4. En zijn matige tot slechte RST's van de inspectie. Uit een willekeurig inspectierapport: "Veel van de vaste leerkrachten in de unit Eerste Opvang Anderstaligen hebben een ruime expertise opgebouwd op het gebied van NT2 en taalbeleid. Dit geldt echter niet voor alle vakleerkrachten. Wij hebben met name in een aantal bovenbouwklassen weinig talige ondersteuning gezien. Wij vinden het van belang dat op een school als deze alle docenten een adequate kennis hebben NT2 ontwikkeling en de wijze waarop zij ook binnen hun vak middels hun didactiek een steentje bij kunnen dragen aan de taalontwikkeling (taalgericht vakonderwijs, interactie stimuleren e.d.)." En uit een ander recent rapport: "Aandacht voor de taalschat en voor de taalproblemen van de leerlingen in de lessen zou op zijn plaats zijn op een school waar ruim de helft van de leerlingen van allochtone afkomst is. Op dit moment voert de school echter geen actief taalbeleid."
5. De scholen leren niet of te weinig van elkaar, en het taalbeleid op de scholen die er aan werken, stagneert.
6. Ondanks de multiculturele samenstelling van de schoolpopulatie en het grote aantal risicoleerlingen is er jarenlang op stedelijke niveau geen actie ondernomen, zodat er geen gemeentelijke ondersteuning was op het gebied van taalbeleid. Het ontbreken van een samenhangend (taal)beleid op v.o.-scholen is daarmee een collectief probleem geworden.

2.4 Verantwoording

Waarom zou het voorgestelde Expertisenetwerk Taalbeleid VO (zie hoofdstuk 1) een antwoord zijn op de eerder geconstateerde problemen? Omdat het in een antwoord voorziet op de bovenstaande zes redenen.

- Ad 1. Op deze wijze wordt het Speerpunt taalbeleid in samenhang gebracht met andere activiteiten op de scholen en is het niet meer iets dat er voor docent en schoolleiding bij komt. Alleen in die combinaties zijn grote stappen vooruit te zetten, leert de ervaring in andere steden.
- Ad 2. Hoewel de harde cijfers van de monitor al voortgang van v.o.-scholen laten zien (de achterstand ten opzichte van het Nederlandse gemiddelden wordt kleiner; de doorstroom op onderwijskansenscholen lijkt te verbeteren), kan de invloed van alleen de uren Nederlands daarbij slechts betrekkelijk zijn. Door de taalverwerving in alle lessen aan de orde te stellen, kunnen grotere opbrengsten verwacht worden.
- Ad 3. Door scholing en coaching van docenten, middenmanagement en schoolleiding, en integrale koppeling aan de visie op de veranderingsprocessen van de school wordt de kans vergroot dat taalbeleid onderdeel wordt van de schoolcultuur, en minder tot niet meer afhankelijk van individuele coördinatoren.

- Ad 4. De inspanning richt zich op alle docenten en alle scholen. In o.a. RST's zullen de resultaten daarvan op termijn te zien zijn.
- Ad 5. Door te netwerken op drie niveaus, wordt er voor gezorgd en geëist dat het leren van elkaar plaatsvindt.
- Ad 6. Door de bovenschoolse, stedelijke activiteiten en de samenhang met GOA- en De School Centraal / Onderwijskansenbeleid wordt het probleem van het ontbreken van een samenhangend taalbeleid gezamenlijk aangepakt.

3. Achtergronden bij dit voorstel

3.1 Taalgericht vakonderwijs

Taalgericht vakonderwijs biedt het concept om het werken aan deze doelstelling richting te geven en tegelijkertijd ruimte te geven aan individuele docenten en specifieke situaties en de eigen insteek van scholen.

Bij taalgericht vakonderwijs is er naast de vanzelfsprekende aandacht voor de vakinhoud, ook aandacht voor de (te leren vak)taal en de aanpak van het leren. Taal is een onmisbaar gereedschap voor het leren. Ten eerste is leren denken over een vak tegelijkertijd de taal van het vak leren: de vaktermen, de verbanden tussen die termen (wat heeft 'revolutie' met 'macht' te maken?) en wat deze termen te maken hebben met wat je al weet. Taal is ook nodig om goed te kunnen samenwerken (hoe reageer je op elkaar, hoe onderbouw je je mening), om bronnen te gebruiken (teksten lezen bijvoorbeeld) of om te vertellen of te schrijven over wat je te weten bent gekomen. Aan dat laatste kunnen docenten zien of een leerling de leerstof begrepen heeft.

Taalgericht vakonderwijs is te omschrijven als *contextrijk vakonderwijs met taalsteun en vol interactie*.¹⁷ De ontwikkeling en implementatie van taalgericht vakonderwijs is te kenschetsen met vijf pijlers¹⁸:

1. De rol van taal bij het leren.
2. Weg met het probleemdenken.
3. Taalontwikkeling gaat niet vanzelf.
4. Veel aandacht voor leerprocessen bij leerlingen en docenten.
5. Verbinding met andere vernieuwingen op school.

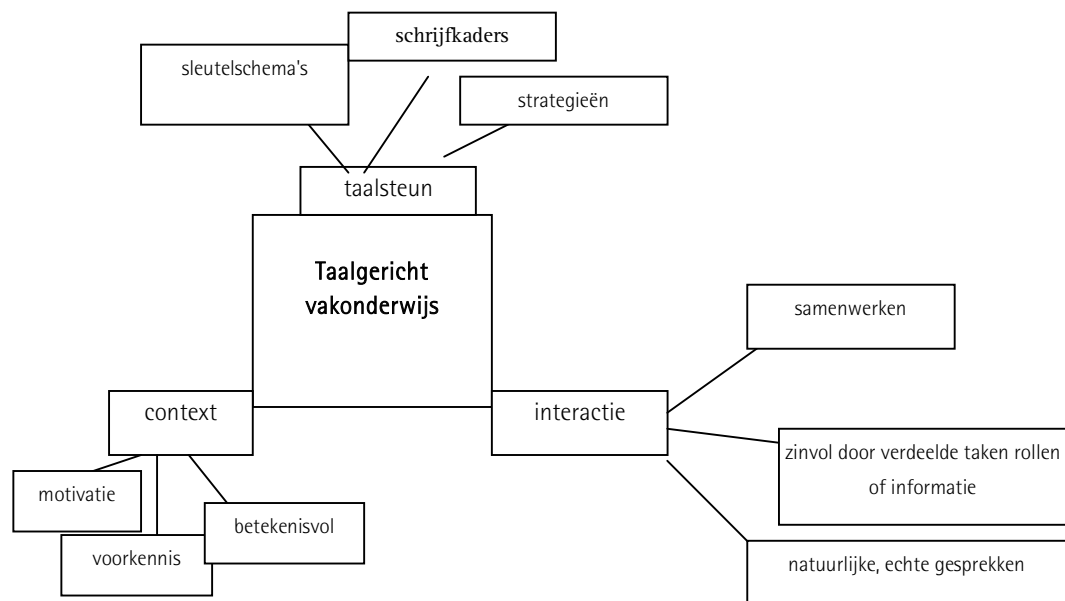
Kader 5: Pijlers van taalgericht vakonderwijs

In het kader van deze notitie kan ik hier niet verder op ingaan. Zie o.a. de in noten genoemde literatuur, artikelen in *Les* en www.taalgerichtvakonderwijs.nl.

In schema kan het er zo uitzien (zie volgende pagina).

¹⁷ Van der Laan, E. & T. Meestringa (red.) (2002), *Bronnenboek Taalgericht vakonderwijs*. Enschede: SLO

¹⁸ Zie Tordoior, A. (2002), 'Taalbeleid in de 21^e eeuw: een nieuwe koers'. In: *MESO-Magazine*, december

De bij taalgericht vakonderwijs passende implementatiestrategie wijkt af van de manier waarop de invoering van taalbeleid is aangepakt. Deze nieuwe strategie is voor het eerst beschreven in *Levende Talen Tijdschrift*¹⁹ en is te karakteriseren met de begrippen: *van onderop, vraaggestuurd, perspectiefvol en uitdagend*.

Maar voor de invoering van taalgericht vakonderwijs is ook leiding en sturing van bovenaf nodig: *stimulering, facilitering, vanuit een heldere, bij de school passende visie*. Het concept van taalgericht vakonderwijs biedt veel ruimte voor eigen invullingen. Uitgangspunt is een 'schoolnabije aanpak'. Dat betekent dat er niet wordt gewerkt vanuit starre, voorgekookte concepten, maar juist vanuit de eigenheid en het specifieke karakter van elke school afzonderlijk. Schoolnabij wil ook zeggen dat de inzet gericht is op concrete, direct in de praktijk bruikbare voorstellen en oplossingen.

Taalgericht vakonderwijs heeft veel relaties met andere veranderingen, zoals activerende didactiek en samenwerkend leren. Bij die veranderingen ontbreekt vaak oog voor de taalvaardigheid die de leerlingen daarbij nodig hebben. Zulke veranderingen bieden wel veel mogelijkheden voor een koppeling met taalbeleid.

Enkele uitgangspunten mogen het voorstel verder verhelderen.

Uitgangspunten op docentniveau

- Taalbeleid moet in het primaire proces gestalte krijgen: de docenten moeten de taalverwerving van de leerlingen optimale kansen geven, het gaat om docentvaardigheden en instrumenten voor docenten om de interactie leraar/leerling te richten op zo optimaal mogelijke leerprestaties.
- Taal en leren en taal en denken zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden.
- Taalontwikkeling/ taalverwerving van de leerlingen vindt in alle lessen plaats (en niet alleen in de 10 - 15% van de lessen die aan Nederlandse taallessen besteed worden).

¹⁹ Meestringa, T. (2000), 'Over de invoering van taalgericht vakonderwijs'. In: *Levende Talen Tijdschrift* 1/3, p. 20-30

- Niet elke docent wil taaldocent zijn of worden (dan hadden ze dat vak wel gekozen), wel wil elke docent dat zijn vak(ken) zich op (hoog) niveau afspelen: hij of zij wil met plezier en met betrokken leerlingen werken.
- Geen enkele docent kan om de rol van taal in zijn of haar vak heen.
- Elke docent is uniek, in zijn kwaliteiten, in zijn vak, in zijn vragen, in zijn leerweg naar taalgericht vakonderwijs.
- De docent die zich in taalgericht vakonderwijs wil professionaliseren, moet zich daarin gesteund weten en voelen door zijn collegae, zijn schoolleiding en schoolbestuur.

Uitgangspunten op schoolleidingniveau

- Gemeentebestuur, schoolbesturen en schoolleiding gaan zoveel mogelijk in dezelfde richting werken, opdat de (GOA / taal)beleidsinspanningen elkaar versterken en daarmee de leerlingen en docenten ondersteunen.
- Met de toenemende autonomie van scholen, wordt elke school verantwoordelijk voor het expliciteren van de eigen kwaliteit.
- Gemeentebestuur, schoolbestuur en schoolleiding (bestuur en directie) hebben (analoog aan Den Haag) vier beleidsinstrumenten om de kwaliteit aan te sturen en te evalueren op resultaten:
 - het schoolontwikkelingsplan met een vierjaarlijkse cyclus (wettelijke verplichting van het ministerie van OC&W);
 - het jaarlijkse activiteitenplan met - zo concreet en toetsbaar mogelijk - de dat jaar te behalen resultaten;
 - de jaarlijkse zelfevaluatie van de school (wettelijke verplichting per 1 januari 2003, toetsing door de rijksinspectie);
 - de feitelijke leerlingprestatiegegevens per school (instroom, doorstroom, uitstroom en afstroom; zoals verzameld door de monitor (in Amsterdam door K. Waijenberg).)
- Binnen de verbeterslag van het Expertisenetwerk Taalbeleid VO wordt zoveel mogelijk van deze bestaande instrumenten gebruik gemaakt, om bureaucratisering tegen te gaan.
- Het gemeentebestuur kan aan de schoolplannen specifieke eisen stellen voor de toekenning van GOA- en DSC-middelen.

Algemene uitgangspunten

- Voortgang van scholen (docenten, taalcoördinatoren en schoolleiders) en overlegorganen moet 'gemeten' kunnen worden.
- De voortgang op scholen is indirect (dit is: met toetsen die niet rechtstreeks aan de voorgaande lessen zijn gerelateerd, bijvoorbeeld met standaardtoetsen) niet of nauwelijks te meten, omdat de testdata net niet weergeven wat de leerlingen geleerd hebben (zoals het lichaamsgewicht wel een relatie kan hebben met de fitheid van een persoon, maar geen indicatie geeft van zijn of haar uithoudingsvermogen).
- Indirecte cijfers (zoals de in-, door-, af- en uitstroomdata die de schoolmonitor gebruikt) geven wel een indicatie hoe de school er ten opzichte van vorige jaren en van andere scholen voorstaat, en of doelen zoals een verminderde afstroom en hogere uitstroom gehaald worden. Voor een oordeel over de verbeterde kwaliteit van het onderwijs zijn echter ook kwalitatieve gegevens nodig: observaties, schalen, portfolio's.

- Beleid op schoolniveau kan beoordeeld worden op vijf factoren die van invloed zijn op het presteren van de leerlingen²⁰:
 1. een gegarandeerd en levensvatbaar curriculum (de afgesproken leerstofinhoud staat in grote lijnen vast en wordt ook behandeld, geen lesuitval, geen extra ingrepen of tijd nodig);
 2. uitdagende doelen en effectieve feedback. Systematisch en regelmatig worden de hooggestelde doelen geëvalueerd en op grond daarvan krijgen individuele leerlingen een bijzondere behandeling;
 3. betrokkenheid van ouders en gemeenschap. Ouders en de omgeving van de school worden betrokken bij belangrijke beslissingen en bij de dagelijkse gang van zaken;
 4. een veilige en ordentelijke omgeving. Heldere schoolregels en procedures geven veiligheid en netheid;
 5. collegialiteit en professionaliteit van de staf. De beheersstructuur van de school geeft docenten inbreng in het schoolbeleid en heeft een helder en breed professionaliseringstraject dat de docenten nieuwe onderwijsstrategieën geeft.
- Op docentniveau komen daar drie factoren bij:
 6. onderwijsstrategieën (heeft de docent een rijke variatie in instructie- en opdrachtvormen in huis en kan hij die goed inzetten);
 7. klassenmanagement (contact met de leerlingen, heldere procedures, regelhandhaving);
 8. leerplanontwerp (staat de docent boven de leerstof en weet hij die te koppelen aan de voorkennis van de leerlingen).
- En op leerlingenniveau zijn er ook drie factoren die van invloed zijn op de leerprestaties:
 9. de sfeer thuis (is die ondersteunend voor de leerling en in het bijzonder voor zijn schoolcarrière);
 10. achtergrondkennis en intelligentie om te leren (hoe meer ervaringskennis de leerling heeft, hoe gemakkelijker het incidentele leren gaat);
 11. de motivatie van de leerling (is hij geïnteresseerd in het aanbod van de school en heeft hij het gevoel dat hij het aan kan).
- Voor een beoordeling van de voortgang van de verbetering van de kwaliteit van scholen zijn diverse genuanceerde instrumenten noodzakelijk.

²⁰ Marzano, Robert J. (2003), 'Using Data: Two Wrongs and a Right'. In: *Educational leadership*, February 2003, p. 56-60. Vergelijk de indicatoren op de kwaliteitskaart van de onderwijsinspectie.

4. Schets voor de organisatie

In het voorgaande is een Expertisenetwerk Taalbeleid VO voor Amsterdam neergezet als organisch geheel van op elkaar aansluitende activiteiten op verschillende niveaus, op scholen en bovenschools / stedelijk. Daarbij is gebruik gemaakt en uitgegaan van organisaties, planningsdocumenten en evaluatie-instrumenten die reeds in Amsterdam functioneren. Daarmee is een voorstel gedaan voor activiteiten op verschillende niveaus vanuit een samenhangende visie om met name op de werkvloer, in de klas de expertise over taalbeleid te vergroten.

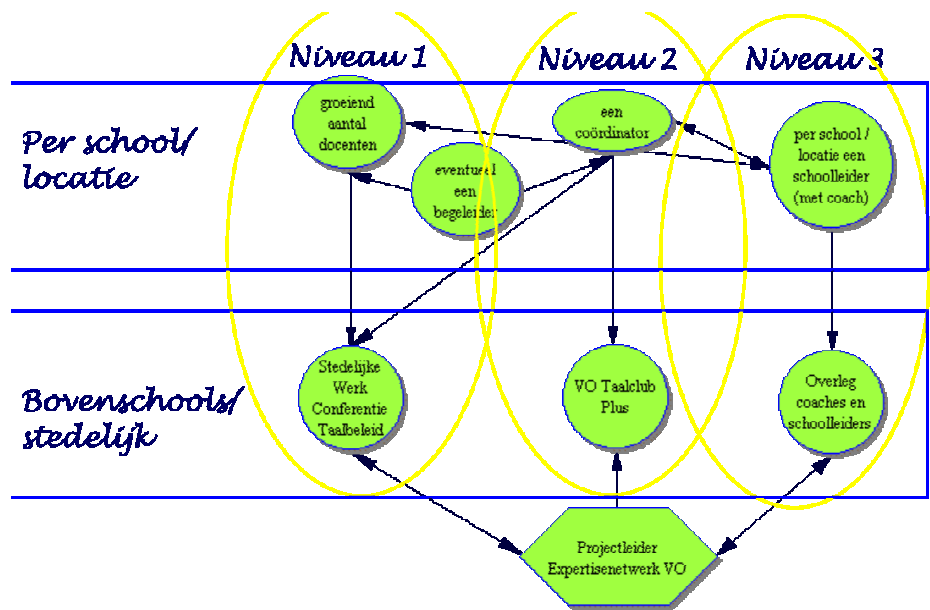
Om de gedachten te bepalen schets ik tot slot in dit hoofdstuk hoe een en ander georganiseerd zou kunnen worden. Mocht het LOF/OSVO in Amsterdam besluiten tot invoering van zo'n Expertisenetwerk Taalbeleid VO, dan zullen taken, rollen en verantwoordelijkheden en planning verder uitgewerkt moeten worden.

Verantwoordelijk voor de activiteiten op school(locatie)niveau is de schoolleiding en het schoolbestuur in het kader van eigen (professionaliserings)beleid, GOA- en eventueel Onderwijskansenbeleid. De school is zelf verantwoordelijk voor de daarbij in te huren extern deskundigen. Die deskundigheden kunnen bij de plaatselijke instellingen gezocht worden, maar natuurlijk ook elders. De school is zelf verantwoordelijk voor de kwaliteit van de deskundigheid die zij inhuurt.

Verantwoordelijk voor de stedelijke activiteiten is de gemeente (DMO) waarbij de werkgroep Taalbeleid van het LOF een toetsende en adviserende rol kan vervullen:

- ze kan de schoolplannen en resultaatverslagen op advies van de programmamanager De School Centraal toetsen;
- de activiteitenplannen en resultaatverslagen van de projectleider van het expertisenetwerk toetsen;
- als stuurgroep fungeren voor de stedelijke activiteiten die in het kader van het expertisenetwerk worden opgezet.

Voor de invoering en coördinatie van het Expertisenetwerk en voor de organisatie van de stedelijke uitwisseling kan ik me voorstellen dat daarvoor een opdracht uitgezet wordt bij een *projectleider* (zie figuur 2 op volgende pagina) waarbij de volgende activiteiten uitgevoerd moeten worden (zie tabel 1 met een eerste, ruwe schatting van de benodigde tijd in dagen per jaar en activiteitenkosten in euro's).

Figuur 2: Schematische weergave Expertisenetwerk VO met projectleider

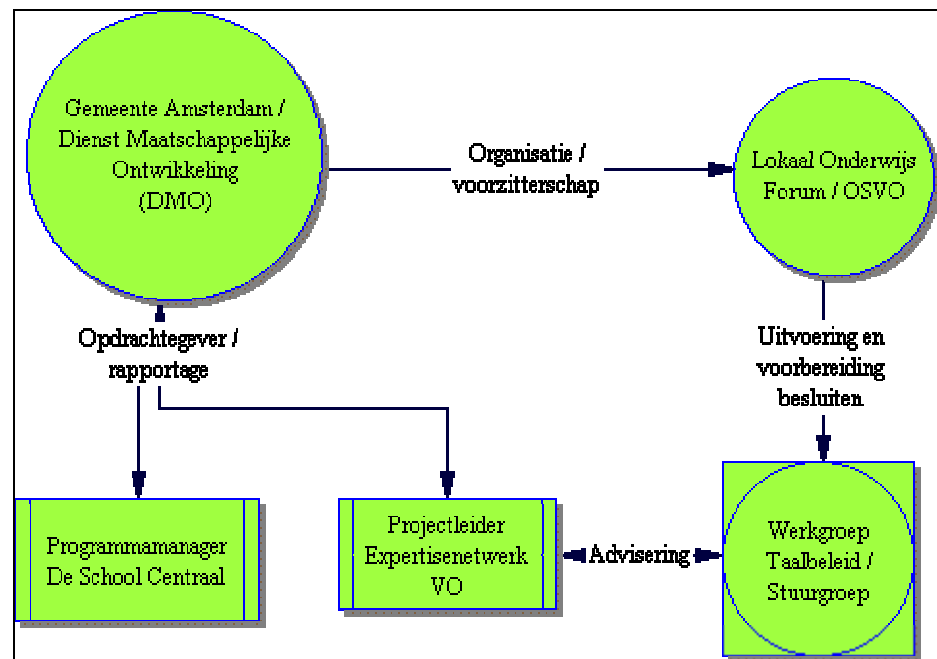
Taken	Benodigde tijd	Activiteitenkosten
<ul style="list-style-type: none"> • Organisatie stedelijke werkconferentie • Begeleiding VO Taalclub (maximaal 10 bijeenkomsten) • Schakelfunctie voor begeleidings- en nascholingsvragen van docenten en scholen en stedelijke instellingen (als daar behoefte aan is; enige coördinatie kan geen kwaad) (= optioneel) • Coördinatie en begeleiding overleg coaches (en schoolleiders) • Afstemming en afspraken met programmamanager De School Centraal en DMO • Afstemming en afspraken met werkgroep Taalbeleid van de regiegroep van de LOF • ... 	<p>5</p> <p>10</p> <p>p.m.</p> <p>4</p> <p>2</p> <p>2</p>	<p>10.000</p> <p>p.m.</p> <p>p.m.</p> <p>p.m.</p> <p>p.m.</p> <p>p.m.</p>
Totaal	23	10.000

Tabel 1: Schets van taken, tijd en kosten projectleider Expertisenetwerk Taalbeleid VO

Eisen die aan de projectleider gesteld mogen worden:

- hij/zij is inhoudelijk en procesmatig deskundig (om de uitwisseling inhoudelijk te kunnen coördineren);
- hij/zij is relatief onafhankelijk van gemeente en schoolbesturen;
- hij/zij werkt samen met de procesmanager De School Centraal en de coördinator van de VO Taalclub;
- hij/zij voert overleg met de stedelijke werkgroep Taalbeleid.

Formeel krijgt de projectleider de opdracht van DMO van de Gemeente Amsterdam. Onderstaande schets kan de mogelijke plaats van een projectleider nog verhelderen.

Figuur 3: Schets als organogram van de mogelijk plaats van een projectleider Expertisenetwerk Taalbeleid VO in Amsterdam

Bijlagen

1. Lijst geconsulteerden	29
2. Gebruikte afkortingen	31
3. Voorbeeld observatielijst	33

Lijst geconsulteerden

Er zijn reacties en commentaren verzameld en verwerkt van:

De heer	J.	de Boer	Amsterdam
Mevrouw	A.	Boezaardt	Amsterdam
De heer	M.	van der Burg	Amsterdam
Mevrouw	C.	Diercks	Amsterdam
Mevrouw	J.	Edeling	Amsterdam
De heer	R.	Emmerik	Den Haag
Mevrouw	S.	Grotenhuis	Amsterdam
De heer	F.	Habold	Amsterdam
Mevrouw	M.	Hajer	Utrecht
Mevrouw	B.	van Hilst	Rotterdam
De heer	H.	Jongkind	Amsterdam
De heer	R.	Luijpen	Amsterdam
Mevrouw	T.	Pas	Amsterdam
De heer	F.	Resink	Enschede
Mevrouw	M.	Sanders	Amsterdam
Mevrouw	R.	van Scheppingen	Amsterdam
De heer	F.	Stouten	Amsterdam
Mevrouw	A.	Tordoir	Amsterdam
De heer	S.	Vervaecke	Amsterdam
De heer	K.	Visser	Amsterdam
Mevrouw	E.	van der Weijden	Leiden
Mevrouw	M.	Wolffenbuttel	Amsterdam

Gebruikte afkortingen

De betekenis van de afkortingen die in de notitie zijn gebruikt:

ABC	Stichting ABC, Amsterdams BegeleidingsCentrum
CNA	Centrum voor Nascholing Amsterdam, Universiteit van Amsterdam
DCS	De School Centraal, onderwijskansen in Amsterdam
DMO	Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling, Gemeente Amsterdam
EFA	Educatieve Faculteit Amsterdam, Hogeschool van Amsterdam/Hogeschool Holland
GOA	Gemeentelijk Onderwijs Achterstandenbeleid
ICT	Informatie- en CommunicatieTechnologie
ITTA	Instituut voor Taalonderzoek en Taalonderwijs Anderstaligen, Universiteit van Amsterdam
LOF	Lokaal Onderwijs Forum, Gemeente Amsterdam
LOJP	Lokaal Onderwijs en Jeugd Plan 2002 - 2006
LVS	Leerlingvolgsysteem
NT2	Nederlands als tweede taal
OK	Onderwijskansen
OSVO	(sectoraal) Overleg Speciaal en Voortgezet Onderwijs, Gemeente Amsterdam
RST	regulier schooltoezicht (van de onderwijsinspectie)
RT	remedial teaching
VO	voortgezet onderwijs

Voorbeeld observatielijst

Uit: E. van der Laan (2003), *Handleiding bij de video Betekenisvol boekhouden*. Utrecht: APS/SLO

<i>begrippen</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>n.v.t.</i>
<i>context</i>	Er is geen zichtbare activering van voorkennis (zowel van wat eerder geleerd is, als van wat leerlingen aan alledaagse kennis bezitten).	De voorkennis van de leerlingen wordt geactiveerd, bijv. door middel van woordwebs.	Voorkennis wordt geactiveerd (door middel van woordwebs, mindmaps, denken-delen-uitwisselen) en gekoppeld aan sleutelbegrippen ²¹ van de les.	
	De leerstof wordt aangeboden als losse delen. De leerling heeft geen zicht op de taak of op de functie van het geleerde. De leerstof blijft zodoende fragmentarisch.	De leerstof wordt geplaatst in de context van een te maken eindproduct, maar wordt aangeboden als deelvaardigheidsonderwijs. Pas bij het uitvoeren van het eindproduct moeten de leerlingen de geleerde deelvaardigheden uitvoeren.	De leerstof wordt aangeboden vanuit het geheel naar de delen. Dat wil zeggen dat de taak of het eindproduct voor de leerling duidelijk is en dat de vaardigheden en kennis worden geleerd tijdens het uitvoeren van die taak.	
	De lesstof en wat daarvan gekend moet worden is volledig bedacht en gestuurd door de docent.	De leerlingen krijgen ruimte voor het bedenken van vragen over de leerstof, maar er is geen of onvoldoende mogelijkheid voor het vinden van antwoorden tijdens de lessen.	In de leerstof is ruimte voor eigen vragen van de leerlingen. Ze krijgen de mogelijkheid om zelf vragen te bedenken en op onderzoek te gaan in de lesstof.	
<i>taalsteun</i>	Er zijn geen taaldoelen.	Er zijn impliciete taaldoelen.	Er zijn expliciete taaldoelen (inclusief vaktaal).	
	Er is geen sprake van taalsteun (woordenlijstje, etc.).	Er is sprake van enige taalsteun (woordenlijstjes, schema's, schrijfkaders).	Er is sprake van voldoende taalsteun. Ook in de begeleiding van de docent (bijv. door te parafaseren, samenvatten, leerlingen te wijzen op taalleerstrategieën, etc.).	
	Leerlingen krijgen de leerstof maar via 1 medium (gesproken/geschreven) aangeboden en geoefend.	De leerlingen krijgen de leerstof met diverse media aangeboden en geoefend (bijv. tekst en illustraties).	De leerstof wordt gevarieerd aangeboden en geoefend (tekstueel, audio, video, multimedia, grafisch).	

²¹ De belangrijkste vakinhoudelijke begrippen van een les(senserie)

<i>begrippen</i>	1	2	3	<i>n.v.t.</i>
	De docent vertelt wat er moet gebeuren, maar legt niet uit hoe je dat aan kan pakken (bijvoorbeeld omgaan met moeilijke woorden).	De docent geeft uitleg hoe je een taak kunt aanpakken.	De docent geeft uitleg, doet voor en geeft voorbeelden van hoe je een taak aan kunt pakken.	
<i>taalsteun</i> (vervolg)	Er wordt alleen een beroep gedaan op de lees- en luistervaardigheid van de leerlingen.	Er wordt een beroep gedaan op alle taalvaardigheden van de leerlingen.	Er wordt een beroep gedaan aan alle taalvaardigheden van de leerlingen en er worden eisen gesteld aan het taalgebruik.	
	Er is geen visuele weergave van de leerstof (schema's en dergelijke).	Leerstof en sleutelbegrippen worden gevisualiseerd (door middel van plaatjes, foto's, sleutelschema's).	Er wordt gebruik gemaakt van sleutelschema's ²² en er is aandacht voor het verwoorden van de relaties tussen begrippen.	
<i>interactie</i>	De docent stelt uitsluitend vragen die vragen naar feitenkennis of te beantwoorden zijn met ja/nee.	De docent stelt ook hogere denkvragen (vergelijken, argumenteren, voorspellen, etc).	De docent stelt hogere denkvragen en heeft aandacht voor taalmiddelen (wat kun je zeggen al je wilt vergelijken, etc), bijvoorbeeld door te parafraseren.	
	De docent stelt uitsluitend 'schoolse' vragen: vragen waarop hij het antwoord al kent.	De docent stelt semi-echte vragen, hij kent het antwoord wel, maar doet alsof hij het niet weet.	De docent stelt 'echte vragen' waarop hij zelf het antwoord niet kent.	
	Klassikale gesprekken zijn gericht op kennisoverdracht en bieden geen ruimte voor individuele inbreng van leerlingen.	Gesprekken bieden ruimte voor individuele inbreng van leerlingen.	Interactie richt zich op leren van elkaar en met elkaar. Er is sprake van 'natuurlijke' gesprekken.	
	Leerlingen werken zelfstandig/alleen aan opdrachten.	Leerlingen werken samen, er is veel ruimte voor overleg tussen leerlingen.	Samenwerkingsopdrachten lokken zinnvolle interactie en taalproductie uit, bijvoorbeeld door samenwerkingsvormen waarin er sprake is van verdeelde informatie, verschillende rollen of taken.	
	Samenwerken van leerlingen wordt niet ondersteund met taalmiddelen.	Samenwerken van leerlingen wordt incidenteel ondersteund met taalmiddelen.	Samenwerken van de leerlingen wordt gefaciliteerd met taalmiddelen.	
	Feedback & reflectie richt zich alleen op de juistheid van het antwoord.	Feedback & reflectie richt zich op vakinhoud en taakaanpak.	Feedback en reflectie richt zich op vakdoelen, taakaanpak (met ruimte voor verschillen tussen leerlingen) en taaldoelen (waaronder de sleutelbegrippen).	
	Er wordt niet gereflecteerd.	Reflectie is een zaak voor docenten.	Reflectie is een zaak van docenten en leerlingen.	

²² Visuele weergave van vakinhoudelijke begrippen en hun relatie met elkaar, zonodig aangevuld met andere kennis van leerlingen.

